

Norges vanligste innsjønavn

Av Jan-Erik Thrane

Jan-Erik Thrane er Ph.D i biologi/limnologi fra UiO og jobber som forsker ved seksjon for ferskvannsekologi, Norsk Institutt for Vannforskning (NIVA).

Summary

Norwegian lake names are often inspired by physical characteristics, landscape features or natural- and cultural phenomena. As a result, there are many lakes with the same name. But what is the most common lake name in Norway? In this article, I explore this question based on the more than 50,000 lake names in the Norwegian Water Resources and Energy Directorate (NVE) lake database. There is significant geographical variation in the naming of lakes in Norway, both in terms of spelling (vann, vatn, tjern, tjenn, tjønn, etc.), gender, and the use of definite and indefinite forms. The analysis shows that variants of *Svarttjern*, *Svartvatn*, *Langvatn*, and *Langtjern* are the most common names. While *Langvatnet* is the most common specific spelling, *Svarttjern* is the most common “base form” when all dialectal and spelling variations are combined. Based on a comprehensive assessment, *Svarttjern* is therefore crowned the most common lake name in Norway, with *Langvatn* coming in a close second.

Sammendrag

Norske innsjønavn er gjerne inspirert av fysiske karakteristikk, landskapstrekk eller natur- og kulturfenomener. Derfor finnes det også mange innsjøer med samme navn. Men hva er Norges vanligste innsjønavn? I denne artikkelen undersøker jeg dette med utgangspunkt i de over 50 000 innsjønavnene i Norges Vassdrags- og

Energidirektorat (NVE) sin innsjødatabase. Det er stor geografisk variasjon i navngivingen av vann og tjern i Norge, både når det gjelder skriftform (vann, vatn, tjern, tjenn, tjønn osv.), kjønn og bruk av bestemt og ubestemt form. Analysen viser at varianter av *Svarttjern*, *Svartvatn*, *Langvatn* og *Langtjern* utgjør de vanligste navnene. Mens *Langvatnet* er den vanligste konkrete skriftformen, er *Svarttjern* den vanligste «grunnformen» dersom man sammenfatter alle dialekt- og skriftformer. Basert på en helhetlig vurdering kåres derfor *Svarttjern* til vinneren av Norges vanligste innsjønavn, med *Langvatn* like bak.

Innledning

Er du en ivrig turgåer, fisker eller bare glad i å utforske nye blå områder på kartet, har du sikkert tatt kaffen langs bredden av Langvatn, sett duppen gå under i Svarttjern eller tatt en svømmetur ut til øya på Øyvann. Kanskje har du sykla inn til demningen på Damtjern eller sittet og sett ørreten vake på døgnfluer mellom skjær og odder på Holmevann? Innsjøer og tjern har gjerne navn inspirert av form eller størrelse, landskapstrekk, fargen på vannet eller andre fysiske karakteristikk. Derfor finnes det også mange innsjøer med samme navn. Men hva er egentlig Norges vanligste innsjønavn?

Med unntak av unike egennavn som Mjøsa, Krøderen og Limingen, som faktisk hører til

blant våre aller eldste stedsnavn (se f.eks. Stemshaug 1997), er de fleste norske innsjønavn sammensatte; det vil si at de består av to ord-deler, et forledd og et etterledd. Etterleddet er som oftest *-vatn*, *-tjern*, *-sjø*, *-putt* eller *-kulp* og valget av etterledd sier noe om størrelsen på vannforekomsten. Forleddet er gjerne et ord som beskriver innsjøens utforming, størrelse eller vannkvalitet. Natur- eller kulturfenomener, dyr og landskapstrekk har nok også ofte ligget til grunn for navngivningen mange steder. Derfor har vi *Store vann*, *Lange tjern*, *Svarte putter*, eller *Krok(ete) vann*. Det er tjern med *Holmer*, *Øyer* og *Troll*. Og med *Abbor* eller *Aure* – eller *Fiske-lause vann*.

Som følge av variasjon i dialekt og skriftform finnes det mange varianter av den samme «grunnformen» av et gitt innsjønavn. Ta *Langvatn* som eksempel: Navnet finnes i ubestemte former som *Langvatn* og *Langvann*, og bestemte former som *Langvatnet*, *Langvannet*, *Langevatnet* og *Langavatnet*. I tillegg møter vi flertallsformer som *Langvatna* og *Langvatnan*, som gjerne betegner grupper av vann. Vitenskapelige undersøkelser av lokalt talemål viser at variasjonen mellom ubestemt og bestemt form i terrengnavn, inkludert innsjønavn, er sterkt dialektavhengig (Haslum 2003). I Sør-Norge blir mange terrengnavn uttalt i ubestemt form. De nordligste områdene som har denne artikkelløse uttalen i mange navn, er Hardanger, Indre Sogn, Valdres, Akershus, Oslo og Østfold (Haslum 2003 s. 134–137). Nord for disse områdene er regelen at alle terrengnavn blir uttalt i bestemt form (selv om konkrete skriftformer ofte kan vise noe annet). Gjennomført bruk av bestemt form i terrengnavn gjelder for Midt-Norge og det meste av Nord-Norge. Et unntak er Nord-Troms og Finnmark, der det i terrengnavn forekommer innslag av ubestemt form.

Blant tjernene er skrivemåten enda mer divers. Bokmålsbrukeren skriver *tjern*, men vi har *tjødñ* på Vestlandet, *tjønn* på Sørlandet, fjellbygdene på Østlandet, Vestfold, nordlige deler av Hedmark, Trøndelag og Nord-Norge, og *tjenn* på det sentrale Østlandet, medregnet sørlige Hedmark, og dessuten østligste deler av

Aust-Agder og sørligste deler av Telemark. Ordet *tjønn/tjenn* er hunkjønn i de fleste landsdeler og derfor representerer oftest ikke *tjenna* eller *tjønna* grupper av vann, men bestemte tjern. På det sentrale Østlandet er tjern intetkjønn, mens Hallingdal og Numedal er overgangsområder mellom hunkjønn og intetkjønn (se Indrebø 1924 s. 225–243; Haslum 2003 s. 166–167, 273–277).

I denne artikkelen tar jeg utgangspunkt i de over 50 000 navngitte innsjøene i Norges Vassdrags- og Energidirektorat (NVE) sin innsjødatabase, for å kåre Norges vanligste innsjønavn. Framgangsmåten er først å registrere forekomstene av konkrete skriftformer, deretter grunnformer og forledd, og så gjøre en samlet vurdering av populariteten basert på disse. Jeg ser også på forekomsten av etterledd, dvs. innsjøkategorier som *tjern* og *vatn*, og undersøker om disse faktisk skiller seg fra hverandre i størrelse.

Metodikk

Datagrunnlag

NVE sin innsjødatabase inneholder informasjon (bl.a. navn, løpenummer, areal og shapefiler) om de mer enn 250 000 innsjøene i Norge som er større enn 0,01 km². De fleste er små og navnløse, men 51 404 av dem er oppgitt med navn. Databasen er fritt tilgjengelig på NVE sine nettsider og ble lastet ned i desember 2024.

Analyse av navneforekomster

Undersøkelsen er foretatt i tre trinn. Først beregnet jeg frekvensen av alle konkrete skriftformer av innsjønavn. Resultatene ble framstilt i en ordsky, der skriftstørrelsen på navnet er proporsjonal med hvor ofte navnet opptrer i datasettet. I dette første trinnet tok jeg ikke hensyn til at f.eks. *Langvann* og *Langvatn* er varianter av samme navn – jeg talte kun opp antallet av hver konkret skriftform. I det neste trinnet grupperte jeg innsjønavnene etter noe vi kan kalle «grunnform». For eksempel ble alle formvarianter av forleddet *Lang-* (*Lang*, *Lange*, *Langa* osv.) sammensatt med etterleddet *-vann* (*vann*, *vatn*, *vatna*, *vatnet* osv.) gruppert som grunnformen

LANGVANN (slike abstrakte grunnformer markerer vi med store bokstaver, for tydelig å skille dem fra de konkrete navneformene i kildene). Det samme ble gjort for tjern, der f.eks. alle varianter av forleddet *Stor-* (Stor, Store, Stora osv.) og etterleddet *-tjern* (tjern, tjenn, tjørn, tjødn, tjernet, tjønnet osv.) ble kombinert og gruppert som grunnformen STORTJERN.

I det tredje trinnet i analysen så jeg kun på selve forleddet. For eksempel ble alle varianter av Langtjern og Langvann gruppert under forleddet LANG-. Sekundærnavn, som Langedalsvannet og Langmyrtjernet, ble holdt utenfor opptellingen, siden «Lang-» her bare er en del av forleddet. Før det andre og tredje trinnet fjernet jeg også eventuelle presiseringsord, slik at f.eks. *Søndre* Langvann eller *Nedre* Langvann kun ble vurdert ut fra grunnformen eller forleddet.

Mange av innsjøene ligger i samiske områder. De mest vanlige samiske forleddene ble oversatt til bokmål og inkludert i trinn to og tre i analysen. *Javri* ble oversatt til *vatn*. Eksempler

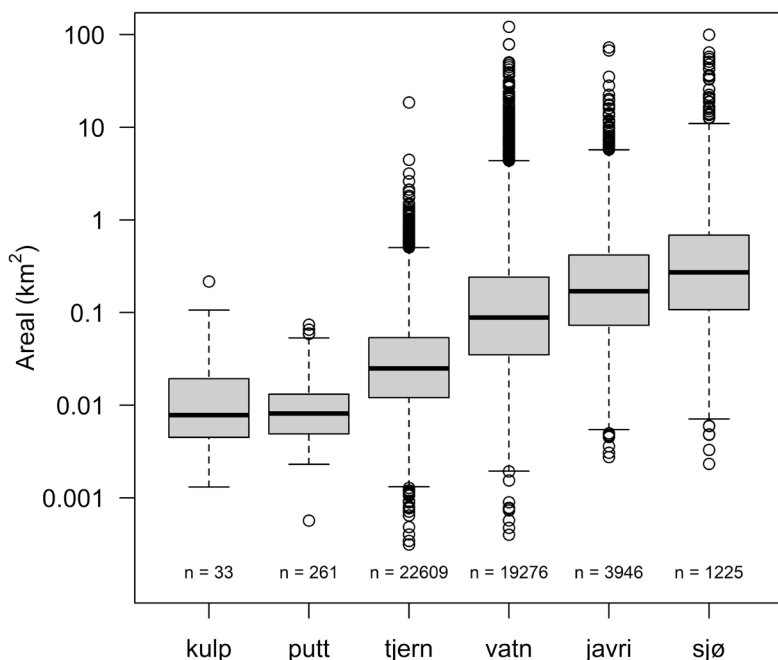
på vanlige samiske navn er Suolojávri (Øyvatn), Guhkesjávri (Langvatn) og Čáhppesjávri (Svartvatn).

Jeg beregnet også frekvensen av de ulike vannkategoriene (vatn, tjern, kulp, putt, sjø og samiske *javri*) og testet om det var forskjell i størrelse (areal) mellom kategoriene. Noen innsjøer i datasettet var < 0,01 km², men oppgitt areal var rundet opp til 0,01 km² i databasen. For disse beregnet jeg arealet på nytt basert på shapefilen for å få en mer nøyaktig størrelse for de minste innsjøene.

Alle analyser ble gjort i R (R Core Team, 2024). Pakken *wordcloud2* (Lang & Chien, 2022) ble brukt til å lage ordskyen.

Resultater og diskusjon

Norske innsjøer omfatter i all hovedsak ulike former for *tjern* (n = 22 609; 44 %) og *vatn* (n = 19 276; 38 %) (se tabell 1). Det er litt over to prosent *sjøer* datagrunnlaget, og mindre enn én prosent *putter* og *kulper*. Mange av innsjøene

Figur 1. Boksplott som viser fordelingen av innsjøareal (km²) i ulike innsjøkategorier. Antall innsjøer i hver kategori er angitt med n. Nedre og øvre grense i hver boks viser hhv. første og tredje kvartil, mens medianen er angitt med tykk horisontal strek. Arealer som avviker mer enn 1,5 ganger interkvartilbredden (angitt med stiplede linjer) fra medianen er plottet som punkter. Y-aksen er på logaritmisk skala.

Tabell 1. Oversikt over antall innsjøer (% av de 51 404 innsjøene i datagrunnlaget i parentes) og fordeling av størrelse (km²; første kvartil, median og tredje kvartil) i ulike innsjøkategorier.

Innsjøkategori	Første kvartil (km ²)	Median (km ²)	Tredje kvartil (km ²)	Antall innsjøer (%)
Kulp	0,004	0,008	0,019	33 (0,1 %)
Putt	0,005	0,008	0,013	261 (0,5 %)
Tjern	0,012	0,025	0,054	22609 (44 %)
Vatn	0,035	0,089	0,241	19276 (38 %)
Javri	0,073	0,17	0,418	3946 (8 %)
Sjø	0,107	0,271	0,684	1225 (2 %)
Andre	0,021	0,057	0,187	4054 (8 %)

Figur 2. Forekomst av konkrete skriftformer av innsjønavn illustrert ved hjelp av en ordskey. I ordskeyen er skriftstørrelsen på navnet proporsjonal med hvor ofte navnet forekommer i datagrunnlaget.

ligger i samiske områder, og rundt åtte prosent av innsjøene har endelsen *javri* – altså det samiske ordet for innsjø eller vatn. Mindre enn åtte prosent har andre typer egennavn, som for eksempel Øyungen, Sperillen eller Krøderen.

De ulike vannkategoriene karakteriseres av ulik størrelse (se Figur 1 og tabell 1). Medianvatnet er 0,089 km² og omkring 3,5 ganger større enn mediantjernet (0,025 km²). De samiske jøvriene (median areal = 0,17 km²) er omtrent

dobbelt så store som *vatnene*, mens *sjøer* er størst (median areal = 0,271 km²). De fleste *kulper* og *putter* er mindre enn 0,01 km².

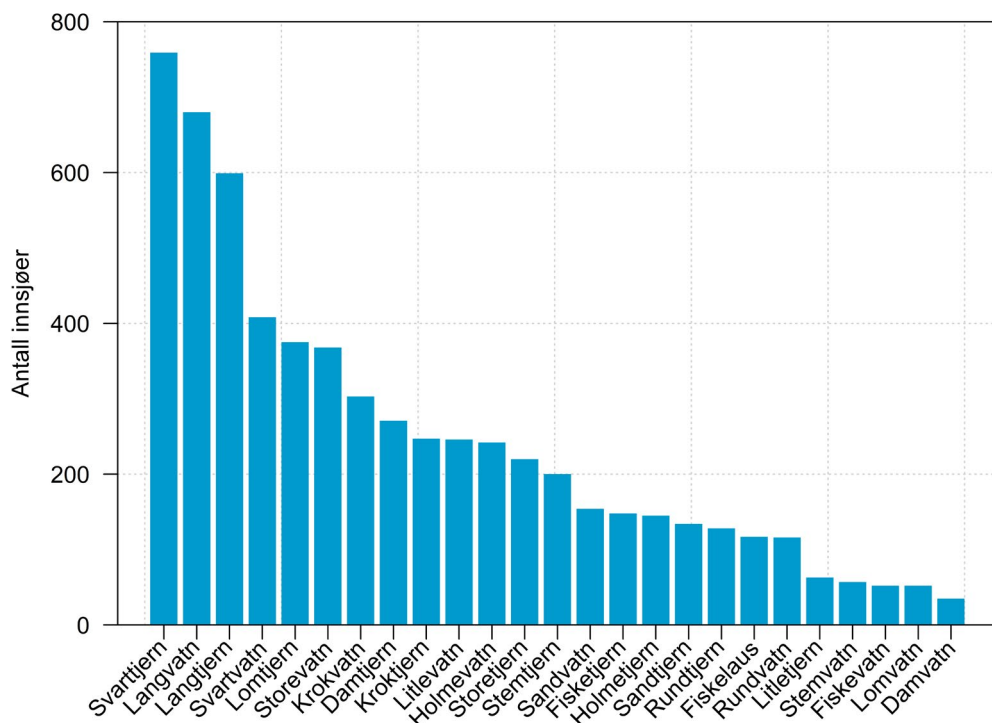
Så til kåringen av Norges vanligste innsjønavn. Det første trinnet i analysen, nemlig en enkel opptelling av alle konkrete innsjønavn, viser at *Langvatnet* (n = 294; 0,6 %) opptre flest ganger, etterfulgt av *Svarttjønn* (n = 203; 0,4 %), *Storvatnet* (n = 199; 0,4 %), *Langtjønn* (n = 190; 0,4 %) og *Lomtjønn* (n = 181; 0,4 %) (figur 2).

Ordskyen (figur 2) illustrerer tydelig at det finnes mange varianter av de ulike grunnformene. Hvis man slår man sammen alle dialekt- og skriftformer av de ulike grunnformene (trinn to av analysen) er det ikke lenger LANGVATNET som troner øverst – det er SVARTTJERN (Figur 3). Hele 759 av de 51 404 vannforekomstene heter *Svarttjern* eller en variant av dette, f.eks. *Svarttjenn*, *Svarttjenna*, *Svarttjonn* eller *Svarttjørni*. Dette utgjør hele 1,5 % av alle innsjøer i datagrunnlaget. LANGVATN, inkludert varianter som *Langvann*, *Langvatna* og *Langvatnan*,

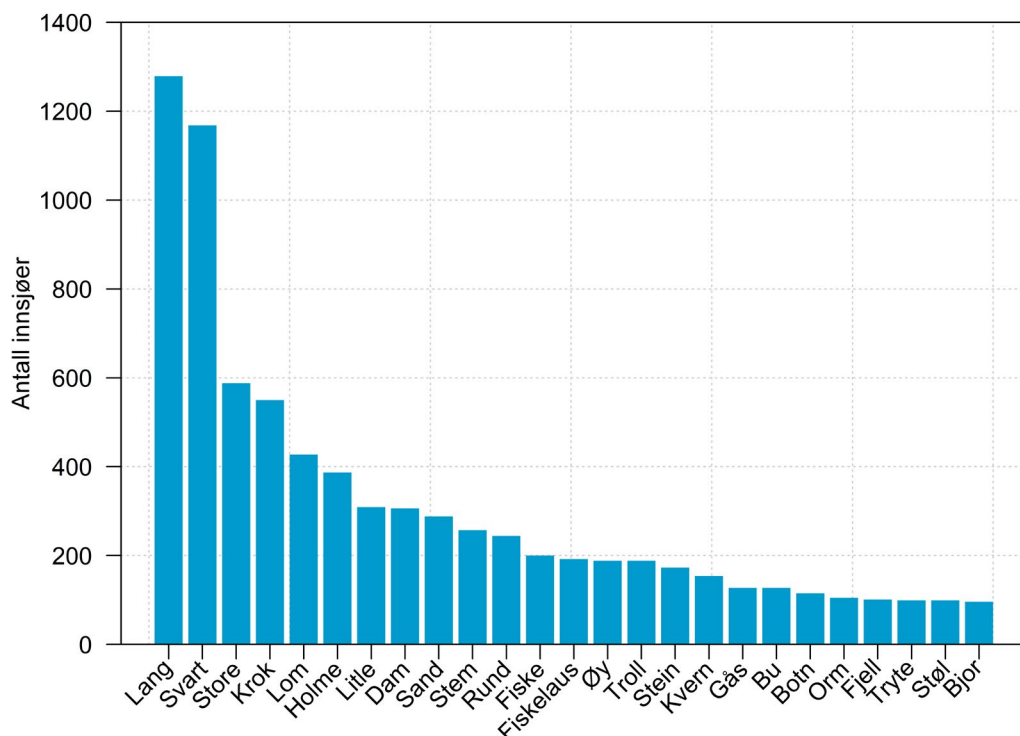
kommer på andre plass med 680 observasjoner (1,3 %), etterfulgt av søsternavnene LANGTJERN (n = 599; 1,2 %) og SVARTVATN (n = 408; 0,8 %). Andre vanlige navn er LOMTJERN (n = 375; 0,7 %), STOREVATN (n = 368; 0,7 %), KROKVATN (n = 303; 0,6 %) og DAMTJERN (n = 271; 0,5 %) (Figur 3).

Det kommer ikke som noen overraskelse at *Lang-* (n = 1279; 2,5 %) og *Svart-* (n = 1168; 2,3 %) er de vanligste forleddene (Figur 4). Disse adjektivene står foran nesten 5 % av alle vatn, tjern, putter, kulper eller sjøer i datagrunnlaget (og da er ikke mer komplekse navn som *Langedalsvann* eller *Svartskogtjern* tatt med).

Flere av de mest populære forleddene beskriver størrelse, som *Store-* (n = 588; 1,1 %) og *Little-* (n = 309; 0,6 %). Andre beskriver fysiske karakteristikk, som *Holme-* (n = 387; 0,75 %), *Krok-* (n = 550; 1,1 %), *Rund-* (n = 244; 0,5 %) og *Sand-* (n = 288; 0,6 %). En annen populær variant er *Stem-* eller *Stemme-* (n = 257; 0,5 %), som omtaler en demning eller dam. Dette er altså vann som har vært demmet opp, noe som nok

Figur 3. Oversikt over de 25 vanligste «grunnformene» av innsjønavn blant de 51 404 navnene i datagrunnlaget.

Figur 4. Oversikt over de 25 vanligste forleddene blant de 51 404 navnene i datagrunnlaget.

også gjelder et annet vanlig forledd, nemlig *Dam-* ($n = 306$; 0,6 %). Referansene til dyr er mange. Fuglen storlom (*Gavia arctica*) er en karakterart for næringsfattige skogsvann, og i henhold til norsk stadnamnleksikon¹ er trolig lommens karakteristiske skrik bakgrunnen for at *Lom-* ligger helt oppe på femteplass blant forleddene ($n = 427$; 0,8 %). Fiskesamfunnet er har også vært en viktig faktor i navnsettingen. Både *Tryte-* ($n = 99$) og *Aure-* ($n = 81$) er relativt vanlige forledd. Den opprinnelige betydningen av *Aur* er imidlertid grus¹, og *Aurevann* kan dermed også vise til innsjøer med grusbunn. *Fiskelaus-* ($n = 192$; 0,4 %) er en gjenganger, som beskriver vann uten fisk. Eller var kanskje navngiveren en ivrig fisker som ville holde uvedkommende vekke fra gromvannet? Bjoren, eller beveren¹, setter raskt preg på innsjøene den har tilhold i. Derfor er *Bjør-* ($n = 96$) også et forholdsvis vanlig forledd i skogs- og lavlands-innsjøer.

¹ <https://www.norskstadnamnleksikon.no/grunnord.aspx>

Konklusjon

Så hva er Norges vanligste innsjønavn? Det er ingen tvil om at varianter av *Svarttjern*, *Svartvatn*, *Langvatn* og *Langtjern* utgjør toppen av lista. *Lang-* og *Svart-* er også de klart vanligste forleddene. Mens *Langvatnet* er den vanligste konkrete skriftformen, er *SVARTTJERN* den vanligste grunnformen dersom man grupperer alle dialekt- og skriftformer. Det er mange humusrike, mørke og myrpregede – eller dype og lumske – vannforekomster i Norge som lever opp til navnet *Svarttjern*, og man kan argumentere for at et *Svarttjern* er et *Svarttjern* uavhengig av skriftform og beliggenhet. Basert på en helhetlig vurdering kåres derfor *Svarttjern* til vinneren av Norges vanligste innsjønavn, med *Langvatn* like bak.

Takk til

Takk til Vidar Haslum (professor i nordisk språkvitenskap ved Universitetet i Agder) for gjennomlesning, samt kritiske og oppklarende

kommentarer til det språkfaglige innholdet. Haslum har også bidratt med informasjon om geografisk variasjon i uttale og skriftform, samt kilder til denne informasjonen.

Referanser

Haslum, Vidar. 2003. Artikkelløse stedsnavn i norsk talespråk. En studie i onomastikk og dialektologi. Doktoravhandling. Bergen.

Indrebø, Gustav. 1924. Norske innsjønamn. I. Upplands fylke. Kristiania.

Stemshaug, Ola. 1985. Namn i Noreg. Ei innføring i norsk stadnamngransking. Oslo.

Stemshaug, Ola. 1997. Innsjønamn. I: Norsk stadnamnleksikon. Redigert av Jørn Sandnes og Ola Stemshaug. S. 40–43. Oslo.

Svanevik, Anne. 1996. *Vann og tjern* – uuttømmelige kilder til diskusjon i navnenormeringen. I: Den ellefte nordiske navneforskerkongressen. Red.: Kristoffer Kruken. NORNA-rapporter 60, s. 271–279. Oslo/Uppsala.

Annonser i Tidsskriftet VANN og få gratis profilering på Norsk vannforenings nettsider!

– Alle annonsører lenkes opp til egne nettsider

Priser:

En halvsides annonse pr. nr.	kr	1 800	170 x 120 mm + 3 mm utfallende alle kanter
En helsides annonse pr. nr.	kr	3 000	170 x 240 mm + 3 mm utfallende alle kanter
Fire halvsides annonser, fire nr.	kr	6 600	
Fire helsides annonser, fire nr.	kr	11 500	

Kontakt: post@vannforeningen.no

 AXFLOW

 asplan viak

 SWECO

 MIVANOR
- DIN MILJØBUDGIVET -

 aquateam COWI

 NIBIO
NORSK INSTITUTT FOR
RIKSNØKKONOMI

 Tekna

 Yarconsult AS

 **FRANZEFØSS
MILJØKALK**

 biosense[®]
LABORATORIES

 NOKA AS

 MFT
Pionerer i regnvannshåndtering

 COWI

 Norconsult

 kemira